

Avrupa ve Türkiye, Nasıl bir Felsefe?

2 Ekim 2007

Düzenleyen: **Güncel Önkal**

gonkal@metu.edu.tr

Gerrit Steunebrink ile doktora araştırmam için bulunduğum Hollanda’da Türkiye’nin Modernizm serüveninin bir Avrupalı gözüyle nasıl görüldüğü üzerine söyleştik. Söyleşinin önemini Türkiye’yi iyi tanıyan Avrupalı bir akademisyenin, felsefecinin bakışını içermesi oluşturmaktadır. Avrupa karşısında Türkiye mi, Türkiye yanında bir Avrupa mı? sorunsalı aslında kendimizi daha iyi ifade ettikçe, felsefemiz daha netleştikçe aşılabilir bir dağ değil. Türkiye’de felsefe alanında yapılan çalışmaların işlevi ne olmalıdır? Avrupa Birliği yolundaki Türkiye’nin düşünsel iklimini neler belirlemektedir? Düşünce dünyamız tarihimizden gelen hangi motifleri taşıyor?...gibi sorular bu söyleşide kendisine yanıt bulmaktadır.

Gerrit Steunebrink Kimdir?

1948 yılında Oldenzaal’da doğdu. Teoloji ve felsefe öğreniminin ardından Nijmegen Üniversitesi’nde Master derecesini “Ütopya ve Gerçeklik: Theodor Adorno’nun Felsefesi” adlı tezi ile aldı. Doktorasını Tilburg Üniversitesi’nde yaptı. Tez konusu “Kant ve Hegel Arasında Adorno’nun Metafiziği ve Estetik Anlayışı” idi. Gerrit Steunebrink Nijmegen Radboud Üniversitesi’nde halen doçent olarak görev yapmaktadır. Özellikle kültürlerarası felsefe dersi her dönem uluslararası öğrencilerin akınına uğruyor. Kendisi tam bir Türk kültürü hayranı. Hoca-öğrenci ilişkisi dışında, kişisel dostluğumuzda, benim bile tam olarak hatırlayamadığım Türküleri, eski şarkıları ezberinden ve usulünden mırıldanması gerçekten şaşırtıcıydı. 15 senedir Türkiye’ye gelip gidiyor. Türkçeyi iyi konuşuyor. Türk felsefecilerini ve yazarları yakinen takip ediyor. Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde de bir dönem kalarak araştırmalarını sürdürmüş olan Steunebrink’in Türkiye üzerine Almanca ve Hollandaca makaleleri olduğu gibi, ayrıca Türk modernizminin incelendiği İngilizce bir kitabın (*Liberalism and Nationalism in Europe and Turkey: On the Reception and Application of Modern European Ideas in a New Historical and Cultural Context.*, G. Steunebrink & E. van der Zweerde (Eds.), 2004) da editörü. Steunebrink ayrıca Hollanda’da aylık olarak yayımlanan Türklere özel bir gazete olan *Ufuk Gazetesi*’nin de sürekli köşe yazarı.

Güncel Önkal: Sayın Steunebrink, *Özne* dergisinin “Türkiye’yi Düşünmek” başlıklı özel sayısı için sizinle röportaj yapmamızın ayrı bir önemi var. Çünkü siz Türkiye’yi, Türk insanını ve Türk felsefe camiasını yakından tanıyan Avrupalı bir akademisyensiniz. Türkiye’nin düşünce yapısını, toplumsal ve kültürel dokusunu inceleyen birçok yayınız var. Öncelikle sormak isterim, Avrupa ile bütünleşme sürecindeki Türkiye’nin düşünce dinamiğini nasıl görüyorsunuz? Türkiye Avrupa’dan bakıldığında neleri düşünüyor, neleri düşünmüyor ya da neleri daha çok düşünmesi gerekir?

Gerrit Steunebrink: Türkiye’nin düşünce yapısını gerçekten çok dinamik buluyorum. Türk düşünce yapısı, bence, yeni açılımlar yapan iktidarlara daha da hareketlenmiştir. Avrupa Birliği yolunda çalışan yeni bir iktidar var. Ancak diğer yandan da ulusalcılık ve milliyetçilik tartışmaları var. Bunlar görünenler. Bu tartışmaların yapılması çok önemli tabii. Fakat, Türkiye’nin önem vermesi gereken diğer nokta yatırımlar. Etnik sorunlar ve fakirlik gibi konular Türkiye gündeminden çıkana kadar yatırım yapılmalı. Türkiye’yi yakından tanıyan biri olarak felsefe alanında da tartışmaların belli bir ekseninde yapıldığını görüyorum. Kendim kültürlerarası felsefe anlatıyorum. Kültürler arasındaki farklılıkların önemini derslerimizde tartışıyoruz. Aynı tarzda Türkiye’de din felsefesi çalışanlar ile felsefe alanında çalışanlar arasında yeterince dinamik bir tartışma ortamı olmadığını seziyorum. Aslında Türkiye’de din felsefesi yapanlar, din sosyolojisi ve psikolojisi çalışanlar, -ancak burada İlahiyat fakülteleri başlığı altında değil, felsefe bölümlerinde bir tartışmadan bahsediyorum- felsefecilerle karşılıklı diyalog ve etkileşim içinde pek çok yeni açılıma yön verebilirler.

Aslında Türkiye seyahatlerimde pek çok felsefeci ile tanıştım; ODTÜ’den, Ankara Üniversitesi’nden, Uludağ ve İstanbul üniversitelerinden. Türkiye’de tartışılan kavramlar çağdaş anlamda yerinde kavramlar. Ancak bahsettiğim gibi Türkiye’deki muhafazakârlığın içeriğinin ne olduğu, laiklik ile ilgili algılamaların ne olduğu ancak felsefeciler ile din felsefesi çalışanların bir araya gelip fikir alışverişinde bulunması ile doğru olarak saptanabilir. Bu türden çalışmalar Türkiye ile Avrupa birliği arasında ve kendi toplumunuz kesimleri arasında bir köprü görevi görebilir. Burada felsefecilere önemli görevler düşüyor. Konsensüs nasıl ve hangi kavramlarda hangi şartlarla sağlanacak. Bunu görmek istiyoruz.

G.Ö.: Sizce, Türkiye Avrupa Birliği’ne girmeli mi?

G.S.: Tek kelime ile yanıt vereceğim: Kuşkusuz. Tabii ki.

G.Ö.:Kültürlerarası arenada Türkiye'nin modernleşme öyküsü de sizin dikkatinizi çeken ve üzerinde durduğunuz bir nokta. Sizce Türk modernleşmesi Avrupa Modernizmi'ne paralel mi gitmektedir? Yoksa Türk Modernizmi tarihi serüveni açısından farklı bir model midir?

G.S.: Farklı bir model. Avrupa'da modernleşme nereden bakarsanız üçyüzyıla yakın sürdü. Modernizmin temelleri bu üçyüzyıllık serüven içinde bazen barışla bazen de savaşla, kanla meydana geldi. Hatta tam anlamıyla “dibe vurup, tavan yaptı”. Türk modernleşmesi ise 1900lerde tepeden indi. Yani tersi bir işleyiş söz konusu. Burada bir karşıtlık ilişkisi söz konusu. Durum böyle olunca modernizmin aynı sonuçlarla gerçekleşmiş olmasından bahsedemeyiz. Farklı algılamalar var. Ancak yeni iktidar Avrupa Birliği yolunda halkın neyi nasıl talep ettiğinden hareket ediyor. Yani halkın kendi iradesi ortada. Türkiye’de herkes modernleşme istiyor. Herkes istiyor ama bilmiyor. O da başka bir sorun. Ancak bildikleri bir şey varsa o da Modernizm ve Avrupa Birliği kavramlarından daha iyi eğitim olanakları, üniversitelerin daha iyi koşullarda eğitim vermesi ve ekonomik gelişim...gibi talepler. Ekonomik ve kültürel gelişim ancak birarada olabilir. Ekonomik gelişim olmadan kültürel gelişim olmayacağı gibi kültürel gelişim olmadan da ekonomik gelişimler hissedilmez. Bunlar birarada gerçekleşecek.

G.Ö.:Türk modernleşmesini incelediğimiz kitapta ayrıca Rus ve Japon örnekleri üzerinde durmuşunuz.

G.S.: Evet. Çünkü Türk modernleşmesi ile Japon modeli arasında benzerlikler var. Benzerlik inanç sisteminden ve yaşam taleplerinden kaynaklanıyor. Hem Türkler hem Japonlar “inancımızı koruyarak nasıl modernleşebiliriz?” diye soruyorlar. Japonya'nın Türkiye'nin Modernizm serüveninde önemli yeri var bence.

G.Ö.: Rusya nasıl bir örnek?

G.S.: Türkiye'nin Atatürk döneminde verdiği mücadele Rus modelini andırıyor. Çünkü devlet her yerde tek parti, resmi ideoloji olarak varlığını hissettiriyor. Şimdi ise daha liberal düşünceler ve eğilimler söz konusu. 1900lerde Rusya Batı Avrupa ile kültürel paylaşımlarını yaptı. Dostoyevski, Tolstoy gibi yazarlar Batı'da herkes tarafından okundu, tanındı, kabul gördü. Rus bestecileri Avrupa sanat tarihine mâl oldu. Güzel sanatlarda Türkiye'nin tanınması ise ancak Atatürk'ün çabaları ile Cemal Reşit Rey, Adnan Saygun gibi müzik adamlarının yetişmesine kadar mümkün olmadı. Türkiye'nin Batı'da tanınması Atatürk sayesinde

olmuştur. Ne yazık ki bu batılılaşma çabasının en önemli sorunu evlere kadar girmemesidir. Osmanlı döneminde bu etkileşim çoktan başlamıştı ancak devamı gelmedi. Ama “Rusya Avrupalı mıdır?” sorusu “Türkiye Avrupalı mıdır?” sorusu kadar zor bir sorudur.

G.Ö.: Türkiye’nin Avrupa karşısında “Öteki” olarak değerlendirilmesinde Avrupa’nın İslamı algılayışının yeri nedir? Türk-İslam modeli olarak tanımlanan ve Batı tarafından Ortadoğu’ya örnek gösterilen liberal Türkiye modelini nasıl değerlendiriyorsunuz?

G.S.: Türkiye “öteki” değildir. Ancak gelişmemiş ve cahil Avrupalılar için “öteki” olarak adlandırılabilir. Böyle bir algılamamanın dinsel temelleri olduğu kadar coğrafi nedenleri de vardır. Evinden dışarı pek çıkmayan Avrupalı için denizin öbür tarafındaki herkes “öteki” olabilir. Çünkü bu uzaklık onlar için başkalık demektir. Başka ülkeler demektir. Türkiye’nin oynadığı liberal model hem kendisi hem de Arap-İslam devletleri için çok önemli bir model. Burada dünyanın modernleşmesine bir hizmet söz konusu. Türkiye’nin liberalleşme hareketi önceleri Arap dünyası için nefret konusuydu. Ancak şimdi Türkiye’nin başarıları ile yine imrenilecek bir noktaya geldi. Bence Arap dünyası Türkiye’ye imreniyor. Türk gelişimini gördükçe imreniyorlar. Alternatif bir model olarak görüyorlar. Türkiye’nin Avrupa tarafından kabul edilmesi bu noktada çok önemli. Çünkü, eğer Türkiye Avrupa birliğine giremezse diğer İslam ülkeleri de “bu model çalışmıyor” diyerek vazgeçebilirler. Türkiye’de açık bir toplum isteniyor. Türkiye’nin liberal modeli böyle değerlendirilmeli.

G.Ö.: Türk düşüncesine olan ilginizden biraz bahsetmenizi isteyebilir miyim? Namık Kemal’e duyduğunuz hayranlığı biliyorum. Sivil itaatsizlik açısından Türk düşüncesinde sizce örnek olabilecek noktalar nelerdir?

G.S.: Evet, benim için çok keyifli bunları konuşmak. Tanzimat ile başlayan “Yeni Osmanlılar” a özel bir ilgim var.

G.Ö.: Jöntürkler mi?

G.S.: Hayır tam olarak değil. “Yeni Osmanlılar” demek daha doğru. Çünkü böyle bir ayırım yapılıyor. Jöntürkler dediğimde daha geç bir dönemden başlarız. Namık Kemal ile birlikte çok derin düşüncelere rastladım. Halk iradesi nedir? İnsanların hakları nelerdir? İnsan hakları ne demektir? Bence, bu sorulara Namık Kemal’in yanıtları var. Bu konularda modern anlamda düşünceleri var. Tarihi sebeplerden dolayı farklılık dersiniz mecellenin uygulanması noktasında gelişmeler çok ilginç. Türk düşüncesinde toplum sözleşmesi felsefesinin önemli

yer tuttuğunu düşünüyorum. Aynı şekilde şimdi de bu düşünce uygulanıyor. Toplumsal uzlaşma bu noktada algılanıyor. Ben bu görüşleri Halil İnalçık, Niyazi Berkes ve Şerif Mardin'den yararlanarak oluşturdum. Onları çok okudum.

G.Ö.:Türkiye'deki felsefe çalışmaları ve Türk felsefecileri hakkında neler söylemek istersiniz?

G.S.: Pek çok Türk filozofuyla tanıştım. Bunlar ODTÜ, Hacettepe, Galatasaray, Boğaziçi, Yeditepe ve İstanbul üniversitelerinden. Türkçem yeterince güçlü olmadığı için Türk felsefecilerinin eserlerini bazen anlamakta zorlanıyorum. Ancak ilk fırsatta Nermi Uygur'u okumak istiyorum. Onun düşüncelerini çok merak ediyorum. Türkiye'nin felsefe alanında çalışan bilimadamlarının yurtdışı deneyimleri olması çok dikkat çekici. Türk felsefecileri yurtdışında okuyorlar. Bu anlamda Hollandadaki felsefecilerden daha iyi durumdadır. Benim kuşağımdakiler akademik çalışmalarını yurtdışını görmeden tamamladı. Ancak yeni yeni yurtdışı görebilmek imkanına kavuşuluyor. Türkiye'de felsefeciler akademik hayatlarının çok erken dönemlerinde yurtdışı deneyimi yaşıyor. Hollandada yayımlanan felsefe dergilerinde de Türk felsefecilerinin İngilizce yayınlarını görüyoruz. Bu anlamda bir içe kapanıklık yok. Bu çok güzel.

Türkiye'de felsefe çalışmalarında Batı filozoflarının ayrıntılı incelenmesi söz konusu. Bence bu bir problem değil. Çünkü biz Hollanda'da Kant, Hegel anlatıyorsak siz de aynı konuları işliyorsunuz. Hollanda'nın elinde sadece Portekiz kökenli Spinoza var. Oysa Türkiye'nin ayrıca bir zenginliği var. Ne yazık ki entelektüel anlamda Türkiye'de felsefeciler İslam felsefesi yapmıyorlar. Bu görüşümü söylediğimde Türkiye'de bir felsefeci "siz de hep Hıristiyan felsefesi mi yapıyorsunuz ki" diye karşı çıkmıştı. Belki eleştirisi haklıdır. Ben de onlara hak verdim. Ancak bizim bilmek istediğimiz Türkiye'nin kültürel zenginliğinde bu Türk-İslam filozoflarının ne türden katkıları olduğu.

G.Ö.:Türkiye'de felsefenin toplumsal görevi ve Avrupa birliği yolunda fonksiyonu sizce ne olmalıdır?

G.S.: Türk düşüncesini biraz da Cemil Meriç'ten tanıdım. Modernleşme ve batılılaşma Türk düşünürleri için aynı şeyleri mi ifade ediyor, bunu çok merak ediyorum. Buna Türk düşüncesinden çıkartılacak yanıtlar çok önemli. Hatta, bu yanıtlar bütün üçüncü dünya ülkeleri için örnek olacaktır. Türk düşüncesinde Latin Amerikan özgürlükçü felsefesinin etkisi var gibi geliyor bana. Türk felsefecileri kendilerine Türk gözüyle mi, Avrupalı gözlükleriyle

mi bakmalı? Bence bir Türk nasıl bakıyorsa öyle bakmalı. Gürol Irzık'ın bir makalesinde söz ettiği çevre-merkez ilişkisi mi; yoksa bir tür entegrasyon süreci mi? Bunların tartışılması gerekli. Gelenek ile modernleşmenin köprüsünü felsefeciler kuracak. Türk felsefesi ancak köprü görevini tamamladığında entelektüel olarak varolabilecek.

G.Ö.:Türkiye’de felsefeye duyulan ilginin akademik çevrelerle sınırlı kalmasını neye bağlıyorsunuz?

G.S.: Bu durum Hollanda’da aynı. Üniversiteler aslında tüm Avrupa’da aynı durumda. Felsefe bölümleri üniversitelerin en küçük bölümlerinden biridir.

G.Ö.: Burada, Nijmegen’de 20 katlı bir fakültesiniz ama.

G.S.: (Kahkahalar) Felsefenin özelliği profesyonellik gerektirmesi. Ancak insanlar entelektüel anlamda felsefeden hoşlanıyorlar. Yani bir fizikçi, kimyacı felsefe okumak istiyor. Entelektüel anlamda ilgileniyor. Demek ki; felsefenin akademik çevreden sıyrılmasının tek yolu kişisel entelektüel ihtiyaçları doyurması. Varlıkla ilgili, yaşamla ilgili bir şeyler söylemesi. Türkiye’de çok şaşırılmışım, *Sofi’nin Dünyası*’nı bilmeyen yok. *Nietzsche Ağladığında* çok satanlarımız arasında. Bir Türkiye gezimde çok şaşırılmışım halı satıcısı Nietzsche okuyordu. İstanbul’da özellikle tüm felsefe literatürü kitapçılarda satılıyor. Filozofların kaderi budur. Hepimiz garibiz! Her felsefeci bireysel dünyasında yaşar. Herkes kendi yolunda. Bazı felsefeciler geniş anlamda günlük hayatın konuları ile ilgilenir, yorumlar yaparlar. Burada halka açık konferanslar çok sıklıkla yapılır ve dolar. Türkiye’de biraz bunun eksikliğini gördüm felsefe alanında. Halka açık olması lazım bu türden çalışmaların.

G.Ö.: Avrupa üniversiteleri ile karşılaştırdığımızda Türkiye’deki üniversitelerde felsefe öğretimini nasıl görüyorsunuz?

G.S.: Sadece ODTÜ’yü biliyorum, çünkü orada bir dönem geçirdim. Diyebileceğim şu; çok güzel yazılmış tezler gördüm. Teo Grünberg ve Akın Ergüden’in derslerini dinlemiştim. Türk öğrencileri çok aktifler. Hocalar ile iletişimleri çok kuvvetli. Türk öğrencilerini çok etkili buldum. Derslerde etkin rol oynuyorlar. Teknik imkanlar açısından ise bir karşılaştırma yapamayacağım.

G.Ö.: Değerleri ve yaşam algıları açısından çok farklı kültürlerin hoşgörüsü içinde bir arada yaşamasını nasıl açıklıyorsunuz? Türk toplumunu da yakından tanırıyorsunuz. Bu

bağlamda Türk kültürünün Avrupa kültürüne katabileceği değerler neler olabilir?

Avrupa kültürü Türk değer sistemine ne gibi katkılarda bulunabilir?

G.S.: Ben Türk kültüründe Avrupa kültüründen çok daha fazla hoşgörü refleksi gördüm. Türkiye'deki misafirperverlik kimseyi atlamaz. Herkesi kapsar, kimse dışarıda kalmaz. Üç günlük bir gezimde üç ayrı eve davet edildim. Hiç zorluk çekmedim. Türk tarihi açısından tolerans düşüncesinin gelişimini değerlendirmek lazım. Kimse gruplara bölünmek istemez. Ancak kültürel felsefe açısından bu problem nasıl çözülür bunu herkesin öğrenmesi lazım. Bu konuda, Türkiye'de, Hatay özgün bir örnek. Her dinden her mezhepten insan var, her şey bir arada.

Türkiye'nin en önemli değeri sosyal dayanışma ve aile bağlılığı. Bu konuda Avrupa'ya örnek olabilir. Ancak torpil ve rüşvet gibi olumsuz örnekler de var. Bence türban konusundan, İslam ile ilgili kaygılardan çok daha önce torpil ve rüşvet nasıl yok edilir bunun tartışılması lazım.

G.Ö.: Çok teşekkür ederiz Sayın Steunebrink.

G.S.: Ben de çok teşekkür ederim.